Чыла эллысе пролетарий-шамыч, ушныза! *Ленин—Сталин паша верч кучедалаш ямде лий.*

Ямде лий

ВЛКСМ МАРОБКОМЫН ОРГАНЖЕ

АДРЕС: Йошкар-Ола, Пограничный у, ем, 45, „Ямде лий“ редакций.

„Рвезе Коммунист“ газетлан

ВЛКСМ Маробком орган „Ямде лий“ газета редакцийын коллективше чыла деткор армий лӱм дене „Рвезе Коммунист“ газетлан 10 ий темме кечын шокшо саламым колта.

„Рвезе Коммунист“ газета лу ий жапыште молодежь ден йоча-шамычым коммунистический партий дек, калыкын вождьшо Сталин йолташ дек мучашдыме преданность духеш воспитыватлымаште кугун полшен да ончыкыжат полшаш тӱҥалеш.

„Рвезе Коммунист“ газета ончыкыжат шке читательже-шамычым Ленин—Сталин партий йыр чумыраш тӱҥалеш, манын ӱшанена.

„ЯМДЕ ЛИЙ“ РЕДАКЦИЙ.

Йошкар-Оласе 8-ше номеран неполный средний школын отличникше-шамыч. Снимкыште (шола гыч пурлашке): первый ряд — А. Севрюгин, К. Громов, А. Золотов, кокымшо ряд— А. Конинин, И. Чулкова да К. Смирнова.

Фото М. Чуршуковын.

Мемнан октябрьский сбор интересный лиеш

Ик гана урок деч вара мемнан классышке отрядной вожатый Андреева Вера пурышат, иктаж пел час жаплан кодса, Октябрь пайремлан кузе ямдылалтшаш нерген каҥашен налына, — мане. Ме чыланат кодна. Великий Октябрьский революцийын 23 шо идалык пайремже лӱмеш отрядной сборым эртараш решитлышна.

Мыланна тиде сборлан кузе ямдылалтшаш нерген вожатый раш умылтарыш.

—Мемнан тӱҥ задачына — Октябрьский сборым сай да отличгно отметка дене вашлияш, — мане.

Ударница Казаринова Капа ден Плотников Гера Гребенщикова Верален руш йылме дене, Гушевая Галя Поспелова Нинален арифметика дене начар отметкыштым пытараш полшаш келшышт.

Пырдыж газета редактор Чулочникова Галя Октябрь пайрем лӱмеш специальный номер отрядной пырдыж газетым лукшаш нерген ойлыш. Адак могай почеламутым, муро, танец-шамычым, могай инсценировкым ямдылшаш нерген кутырышна.

Тулеч вара ме кажне кечын октябрьский сборлан ямдылалтына. Нина ден Вера тунеммаште моло йолташыштым воктен шуэнт, начар отметкым пытарент.

„Пионер“ лӱман отрядной пырдыж газета ямде, пырдыжыш сакаш веле.

1-ше ден 2 шо звенасе пионер шамыч „Петька и Матрос“ инсценировкым, Чулкова Надя „Трамвай“, Халикова Рая „Красная Армия“, Плотников Гера „Знамена всюду алые“ почеламут шамычым тунемыт. Адак колхозный частушка-шамычым да тӱрлӧ танецым ямдылена.

Вучымо жапна вашке шуэш, Октябрьский сборым интересно эртарена. Тушко октябрьский бойышто участвоватлыше да родитель-шамычым ӱжына. Эн ондак Октябрьский революций нерген беседа, а вара художественный выступлений лиеш.

Плотникова Капа.

Йошкар - Ола, 8-ше номеран школысо 5-ше „Б“ класс отряд совет председатель.

КЛАССЫН ЧЕСТЬШЕ ВЕРЧ КУЧЕДАЛЫНА

Ме 7-ше классыште тунемше - шамыч тунемме ийын тӱҥалтышыже гычак класс ден класс, тунемше ден тунемше ваш-ваш соревноватлен тунемына. Тыге тунеммаш кугу пайдам пуа.

Октябрь революцийын 23-шо идалыкшым сай успеваемость да посещаемость дене вашлияш чыланат обязательствым валын улына. Налме обязательствым шукташ виян тыршена. Классыштына эше начар тунемшат улыт, ме нуылан кӱрылтде полшен шогена. Нунат начар отметкым пытараш тыршат.

Мый Келдыбаев Илья дене коктын соревноватлен тунемына. Налме обязательствынам ваш ваш тергена.

Смоленцев Василий.

Сернурский район, Мустаевский НСШ, 7-ше класс.

Изо кружокым организоватлышна

Але марте мемнан школышто изо кружок уке ыле. Шукерте огыл изо кружокым организоватлышна. Кружокым учитель Д. И. Филимонов вуйлата. Кружокын планже уло, тиде план почеш кум занятийым эртарыме. Кружокыштына чылаже 20 тунемше уло, нуно чыланат Октябрь пайремлан сӱретым ыштен ямдылат.

Сидоров Алексей.

Сотнурский средний школа.

Шыже

Шыже шуын,
Тӱнӧ йӱштӧ.
Кече эркын
Ывыкта.
„Выж“ муралын
Лай мардежше
Мландымбачын
Чоҥешта.
Лышташ велын
Йол йымаке,
Сур мыландым
Чиялтен
Чодра гочын
Эртем мые
Шыже кечын
Йывыртен.
Шошо семын
Кайык муро
Огеш шокто
Шергылтен.
АРИСТОВ САНЮ.

Мыланна возат

Шке йоҥылышем пален нальым

Ӱмаште тунеммем годым школышто шкемым пеш начар кученам. Урок годым туныктышын ойлымыжым внимательно колыштмаш уке ыле, мӧҥгӧ пумо пашам жапыштыже ик ганат шуктен толын омыл. Адак шукыжо гана урокым коден, модаш лектын куржам ыле. Садланак кажне урокышто эре „плохо“ отметкым веле налынам. Шкемым тыге кучымемым мӧҥгыштӧ пален налынытат—„тыге ыштылмет дене шканет гына эҥгекым кондет“,—манын ойленыт. Туге гынат, мый шке йоҥылыш ыштымем тӧрлатен омыл. А шошым тунеммым йӧршеш чарнышым.

Тыгай йоҥылыш пашам ыштымым мый кызыт гына пален нальым. Йолташем-шамыч 7-ше классым тунемын пытареныт, кызыт 8-ше классыште тунемыт, а мылам адакат кодшо ий тунемме классыштак тунемаш перна. Тыге начар тунеммем дене ик ий арам йомо. Мылам пеш кугу вожор. Вет мыланна тунемаш чыла условийым ыштыме.

Ӱмбакыже йолташ-шамыч дене соревноватлен тунемаш тӱҥалам. Мӧҥгӧ пумо пашам жапыште шуктен толаш да урокышто шкемым сайын кучаш мутым пуэм. Туныктышын ойлымыжымат внимательно колыштам.

Козлов Владимир.

Йошкар-Ола, 8-ше номеран школа.

Йоча технический станций пелене (Йошкар-Ола) радиолюбительский кружокын старший группыжо паша жапыште. Снимкыште: радиолабораторийын вуйлатышыже Н. В. Лебедев радиолюбитель-шамыч дене беседым эртара.

Фото М. Чуршуковын.

Ынде нунат уроклан сайын ямдылалтыт

Мемнан школышто тунемше ден пионер шамыч шке классыштышт да звенаштышт „Ямде лий“ газетыште лекше „Книга ден тетрадьым арун кучыза“ да „Урокым кузе ямдылаш кӱлеш“ вуймутан статья-шамычым обсуждатлышт. Нуно тушто уроклан ямдылалтдымым, тетрадь ден книгам туржшо, лавыртылше йоча-шамычым критиковатлышт.

Тылеч вара школышто кугу вашталтыш лие. Теве 2-шо классыште тунемше Изибаев Ваня, Степанова Зина да Романов Толя шке книгаштым арун огыт кучо, туржыт ыле, ынде нунат книгам арун кучат, огыт турж. Тетрадьыштым сайын возаш тыршат.

Тиде классыштак тунемше Макматов Шура ден Макматов Яша ик ганат уроклан огыт ямдылалт ыле, садлан эре „плохо“ да „очень плохым“ налыныт. Ынде нунат уроклан сайын ямдылалтыт. Теве шукерте огыл арифметика да чтений дене коктынат „хорошо“ отметкым нальыч.

А. А. Ешметов.

Йошкар-Олинский район, Полануpский начальный школа.

Социалистический трудын геройжо званийым присвоитлымаш

Советский Союзын оборонный куатшым нӧлтен шогышо вооруженийын у типше-шамычын ыштымаште кугу достиженийыштлан, Федор Васильевич **Токаревлан** (стрелковый вооруженийын шотышто), Николай Николаевич **Поликарповлан** (самолет шотышто), Борис Гаврилович **Шпитальныйлан** (авиавооруженйй шотышто), Василий Гаврилович **Грабинлан** (артиллерий шотышто), Александр Сергеевич **Яковлевлан** (самолет шотышто), Александр Александрович **Микулинлан** (авиамотор шотышто), Владимир Яковлевич **Климовлан** (авиамотор-шотышто), Илья Иванович **Ивановлан** (артиллерий шотышто), Михаил Яковлевич **Крупчатниковлан** (артиллерий шотышто) **социалистический трудын геройжо** званийым присвоитлаш да **Ленин орден** ден **„Серп и Молот“ шӧртньӧ медальым** вручатлаш СССР Верховный Совет Президиум Указым луктын.

Академик А. Ф. Иоффем Ленин орден дене наградитлыме

Современный физика шотышто научно-исследовательский паша областьыште кугу заслугыжо-шамычлан, шочмыжлан 60 ий да научно-педагогический деятельностьышлан 35 ий теммылан лийын, академик Абрам Федорович Иоффем Ленин орден дене наградитлаш, СССР Верховный Совет Президиум Указым луктын.

Чыла нерген кӱчыкын

● Астровом-шамычын шотлымышт почеш, кажне часыште мландышке шӱдӧ килограмм деч шуко метеорит шамыч возыт.

● 1700 ий гыч СССР-ын територийыштыже 3000 утла мланде чытырналтмаш лийын. Мланде чытырналтмаш утларакшым Кавказыште, Средний Азийыште, Байкалын районыштыжо да Камчаткыште чӱчкыдын лийыт.

● Тӱняште эн кугу аквариум Флоридыште (Северный Америка) уло. Тудын кутышыжо 30 метр да лопкытшо 12 метр. Аквариумын келгытше 5,5 метр. Тушто 85.000 тӱрлӧ морской животный-шамыч улыт.

● Германия ваштареш войнаште 100 тӱжем французский солдатым пуштмо. Тидын деч посна, 2 миллион француз Германийыште пленыште улыт.

СССР Трудовой Резерв-шамыч Главный Управленийыште

Ремесленный ден Железнодорожный училищылашке, тугак ФЗО школлашке налме нерген олаcе ден колхозысо молодежь деч СССР Трудовой Резерв-шамыч Главный Управленийыш шуко заявлений-шамыч пурат. Тидлан лийын, чыла краевой, областной да республиканский Трудовой Резерв-шамыч Управлений-шамычлан населенийлан кумдан умылтараш кӱштымӧ: училище ден школлашке налме нерген заявлений - шамыч илыме верыште, олаcе ден колхозысо молодежым призывательше комиссийлашке пуалташ улыт.

Заявлений - шамыч тугай область, край да республикылаште гына налалташ тӱҥалыт, кушто Трудовой Резерв - шамыч Главный Управленийын 1940 ий 4 октябрьысе 1 № приказше основанийеш Ремесленный ден Железнодорожный училище да ФЗО - школа-шамычым комплектоватлашлан призывым палемдыме.

Трудовой Резерв-шамыч Главный Управленийыш пурышо чыла заявленийым городской ден районный призывной комиссийлашке пушашлан областной, краевой да республиканский трудовой резерв - шамыч управленийлашке колтымо.

ХРОНИКА

СССР Совнарком тений каныме кечым 10 ноябрь рушарня гыч 9 ноябрь шуматкечыш кусараш пунчалын.

Сортавала ола. Пурлаште Карело-финский „Калевалы“ калык эпосын геройжо Вяйнемейненлан ыштыме памятник.

„Рвезе Коммунист“ газета лекташ тӱҥалмылан лу ий

ВЛКСМ Маробком орган „Рвезе Коммунист“ газета 1930 ий октябрьыште лекташ тӱҥалын. Лу ий жапыште „Рвезе Коммунист“ газета молодежь ден йоча-шамычым коммунистический партий дек, калыкын вождьышо Сталин йолташ дек мучашдыме преданность духеш воспитатлымаште кугун полшен да ончыкыжат полшаш тӱҥалеш.

„Рвезе Коммунист“ газетын кызыт 400 наре юнкоржо уло. 1936 ийыште редакцийыш 1680 статья пурен гын, тений 10 тылзе жапыште 5000 утла статья пурен. Редакцийыш пурышо статья - шамыч гыч 60—70 процентше газетыш пурталтеш. Кызыт тудын тиражше 5000 экземпляр.

Газета шке страницылаштыже стахановец ден стахановка-шамычын, учитель, агроном-шамычын сай пашаштым опытыштым эреак ончыктен шоген. Тудо шке пашашкыже комсомольский активым ушен. Газетыш школьник-пионер, учитель-шамыч ятырын возат.

„Рвезе Коммунист“ ден „Ямде лий“ газетын активный юнкоржо Вася Загайнов.

„Рвезе Коммунист“ газета кок почетный грамота дене наградитлалтын.

ВЛКСМ Центральный Комитетын X пленумжо школышто дисциплиным пеҥгыдемдаш шотышто комсомольский организаций-шамыч ончылан кугу задача-шамычым шынден ыле. Пленум деч вара „Рвезе Коммунист“ газета школа пеленсе комсомольский организаций - шамычын илышыштым утларак волгалтараш тӱҥалын.

Сай паша дене пырля газетын пашаштыже шуко сигыдымаш-шамыч улыт. Газета масса дене кылым ситышын кучен ок шого. „Рвезе Коммунист“ газета республикысе комсомолын, пионер-шамычын да молодежын илышыштым, пионер-шамычын кече еда шуктышаш задачыштым чыла могырымат ончыктен шогышаш.

„Рвезе Коммунист“ газета ончыкыжат шке читатльже-шамычым Ленин—Сталин партий йыр чумыраш тӱҥалеш.

Йодса умылтарена

Классный организаторын обязанностьшо

Классный организатор—тиде классный руководительлан полшен шогышо. Тудын пашаже пеш шуко уло. Классный организатор класс дружный, дисциплинированный, классыште эре порядок лийже манын тыршышаш. А тиде пашаште социалистический соревнований кугун полша.

Классный организаторын первый пашаже—тиде соревнованийым организоватлаш. Тудо соревноватлыше ученик - шамычын шке обязательствыштым кузе шуктымыштым, кузе тунеммыштым, шеҥгелан кодшо ынже лий, манын кӧлан могай полыш пуаш кӱлмым эреак терген шогышаш. Тунам соревнований деч пайда лиеш.

Южо йоча-шамыч договорыштышт „хорошо“ да „отлично“ тунемаш обязательствым налам“, манын возат. Тыгай обязательство нимоланат огеш йӧрӧ, тиде ала мо тугай, конкретный огыл.

Если „Тиде тылзыште арифметика дене „плохо“ отметкем тӧрлатем, ботаника дене тылзе мучко „хорошолан“ гына тунемаш тӱҥалаш, а руш йылме дене—„отлично“, манын возат гын, вес паша ыле. Тыгай договор дене школьникын договорым кузе шуктен шогымыжым тергаш каныле.

Адак договорышто, мутлан, „урокыш вараш кодаш огыл“, манын обязательствым налман огыл. Тидымат классный организаторлан эскерыман. Вет школьник тугакат школыш шке жапыштыже толшаш.

Иктаж кӧлан тунемме предметым умлашыже йӧсӧ гын, классный организатор тудлан сай тунемше кокла гыч кӧм полшаш йодшаш нерген туныктышо дене каҥаша.

Классный организатор йоча-шамыч ярэ жапыштым интересно да сайын эртарышт, манын тырша.

Школышто тӱрлӧ кружок-шамыч организоватлалтыт. Классный организатор йоча-шамычым кӧн могай кружокыш пурымыжо шуэш, тугай кружокышко воза. Тудо шке классысе ученикыштлан школьный библиотекыш возалташ полша.

Тудо интересный экскурсийым, прогулкым шонен ямдыла, литературный да моло вечерлам, лудмо книгам коллективно обсуждатлымашым организоватла.

Тудо чыла шке пашаштыже классный руководитель дене, отряд совет председатель, пырдыж газета редактор дене каҥаша.

Дежурныйымат классный организаторак ойыра. Сай классный организаторын классыштыже эре ару да порядок.

Классный организаторын пашаже пеш шуко уло, чыла пашам шотленат от пытарӧ. Тудлан шкаланже полшен шогаш активный школьник - шамычым шупшашыже кӱлеш.

Классный организаторым классный погынымашыште сайлат.

Класс ончылно тудо шке пашажлан отвечатла да йоча-шамычлан отчетым ышта.

Юный натуралист - шамыч Вершинина Галя ден Бахтин Коля колхозный пӱяште кучымо зеркальный карп колым ончат. Нуно кокытын Захарятский начальный школын (Ново-Торъяльский район) первый классыштыже тунемыт.

Фото Д. Зверевын.

31 октябрьыште М. В. Фрунзен колымыжлан 15 ий теме

Михаил Васильевич Фрунзе

Фрунзе кузе тунемын

Миша Фрунзе Верный [1]) оласе гимназийын икымше классыштыже тунемын. Туныктышо-шамыч туэамак тудын тунемаш способный улмыжым пален налыныт. Отлично тунеммыжлан да шкенжым сайын кучымыжлан педагогический совет тудым моктен, вес классыш экзамен деч посна I-й степенян пöлек дене вончыштарен.

Тунемме ий пытышаш лишан, директор Мишам шкеж дек ÿжыктен.

— Вот мо Фрунзе,—тудо шыдынрак ойлен,—ават тунеммылан оксам тÿлен огыл. Тыланет гимназийым коден каяшет верештеш.

Йоча öрмыж дене чеверген да нимом пелештыде кабинет гыч лектын.

Тудын ачаже—гарнизонный фельдшер улмаш, колен. А ешыже нимо деч посна кодын. Михаилын аваже у книгде шумешке кочкаш пыкше ситарен. Тудо начальство деч пособийым сöрвален йодын, тыге веле Миша гимназиеш кодын.

Охотыш да прогулкыш коштедымыж дене Михаил природым йöраташ тÿҥалын. Тудо прогулка гыч кугу ора пеледыш ден шудым кондеда улмаш. Вара гербарий-шамычым ыштылын. Нине гербарий-шамыч кокла гыч иктыжым тугай шергаканлан шотленыт, даже тудым Петербургысо Наука-шамыч Академийыш колтеныт.

Гимназийыште тунеммаш передовой рвезе-шамычлан кугу шинчымашым пуэн огыл. Вет туныктышо-шамыч нунылан кузе общество ышталтын, молан южышт улан, сайын илат, а шукышт йорлын, орланен илат—умылтарен огытыл, шылтеныт. Честный, чыным йöратыше молодежь волноватлыше йодышлан книгалаште ответым кычалын. „Самообразований кружок-шамыч“ почылтыныт. Ик тыгай кружокышто Фрунзеат эн тале член лийын.

Гимназийын пытартыш класслаштыже тунеммыже годым кочкаш ситышым шканжак пашам ыштен налашыже верештын. Пашам йöратымыжлан да настойчивый улмыжлан гына Фрунзе гимназийым пытарен сеҥен. Тунеммаште отличный успехым ончыктымыжлан педагогический совет тудым шöртньö медаль дене наградитлаш да тудлан аттестатым пуаш пунчалын.

[1]) Верный—кызыт Фрунзе ола.

Фрунзе йолташын пионер-шамыч дене ваш-ваш возкалымыже

Бершадь — изи украинский ола. Тудын йыржe поян колхоз пасу-шамыч кият.

Тиде олан кокымшо школыштыжо 16 ий ожно дружный пионерский отряд улмаш. Тудо жапыште элна Владимир Ильич Ленинын колымыжлан чот ойгырен. Но тудын пашажым Ленинын великий соратникше—Сталин йолташ вуйлатыме почеш калык мучашыш шукташ мутым пуэн.

Бершадьысе пионер-шамычат тыгак ышташ мутым пуэныт. Нуно Ленин гай, Сталин гай, Фрунзе гай пеҥгыде лийын кушкаш мутым пуэныт.

Пионер-шамыч Фрунзе йолташлан шке илышышт да пашашт нерген возен колтеныт. Вашке вашмутат толын: „Юный ленинец-шамычлан шкемын шÿм саламем колтем,—возен Михаил Васильевич Фрунзе.

Тудо айдемын сугыньжо-шамычлан ÿшанызе, кöн лÿмжым те нумалыда, да тудын пашажым, кул-шамычым утарыме пашам, мучашыш шумеш шукташлан ямдылалт шогыза.

Те—революцийын да коммунистический партийын ÿшанже улыда. М. ФРУНЗЕ“.

Тиде жап гыч бершадский пионер-шамыч ден Йошкар Армийын великий полководецше Фрунзе йолташ коклаште интересный ваш-ваш возкалымаш тÿҥалын.

Вес письмаште пионер-шамыч Михаил Васильевичлан подшефный ялыш миймышт нерген, ялысе йоча-шамычлан пионерский отрядым организоватлаш да пырдыж газетым лукташ полшымышт нерген возеныт. Нуно Фрунзе йолташлан кÿлеш лийме годым родиным арален мошташ манын, военный пашам тунеммышт нергенат возеныт. Нуно Фрунзе йолташын уголокым ыштеныт, но икте ок сите тудын портретше уке.

Фрунзе йолташ пионер-шамычым ялысе йоча-шамыч дене дружитлымыштлан да нунылан полшымыштлан моктен. Михаил Васильевич возен:

М. В. Фрунзе шке йоча-шамычше дене. (1925 ий).

„Йöратыме пионер-шамыч!

Тендан письмадам мый налынам.

Ужам, те мемнан шергакан Владимир Ильичнан сугыньжо-шамычым шукташ тыршеда.

Ялыште чÿчкыдынрак лиедыза, кресаньык йоча-шамычым чот йöратыза, нунын дене утларак палыме лийза, тыланда мом туныктат, нунылан ат туныктыза; икте весыдам молан туныктен кертыда, туныктылза. Ял дене кылым кучымаш—тиде мемнан тÿҥ задачына да шушашлык чапле илышлан негыз. Чылаландат саламым колтем; тунемза, шинчымашым, виймым да тазалыкым погыза.

Ямде лийза!

М. ФРУНЗЕ“.

Тиде серыш дене пырля йоча-шамыч Фрунзе йолташын фотографийжымат налыныт.

Фрунзе йолташ дене артемовский пионер-шамычат ваш-ваш возкаленыт. Тудын лÿмеш пионерский отряд Фрунзе йолташлан письмам колтен. Пионер-шамыч Михаил Васильевичым почетный пионерлан ойрымышт нерген возеныт да тудын биографийжым колташ йодыныт. Тиде письмам Фрунзе йолташ 1925 ийын 24 февральыште налын. А кок кече гыч, 26 февральыште, пионерский отрядлан Михаил Васильевич Фрунзен биографийжат колталтын.

Фрунзе йолташын бершадский да артемовский пионер-шамыч дене ваш-ваш возкалмашыже Йошкар Армийын Центральный архивыштыже аралалтеш.

Йошкар Армий центральный архивын старший научный пашаеҥже—
Д. ОЗНОБИШИН.

ОТВАЖНЫЙ КОМАНДАРМ

1919 ийысе тревожный шошо кечылаште, ош адмирал Колчакын армийже Урал да Сибирь гоч кумда фронт дене Волга деке лишемме годым, партий ÿжмашым ыштен:

— Чыланат Колчак ваштареш кучедалмашке!

Тиде ÿжмашым пÿтынь эл колын. Восточный фронтышко боевой припас, снаряжений да еҥ-шамыч дене темыме эшелон-шамыч тарваненыт. Поезд-шамыч ситен огытыл, садлан еҥ-шамыч йолын ошкылыныт. Кызыт гына капиталист-шамыч деч шупшын налме фабрика ден завод-шамычым коден кугу олала гыч, кызыт гына помещик-шамыч деч кучедал налме мландым коден изи ялла гыч каеныт. Чыла тиде шупшын налме—ынде калыкын шкенжын ыле. А калык погым кажныжат шкенжын оҥжо да вÿржö дене аралаш ямде ыле.

Ленин ден Сталин йолташ-шамыч Восточный фронтым виянгдышашлан еҥ-шамычым да моло кÿлешлыкым колтыл шогымашым шкеак вуйлатен шогеныт. Фронтын командующийжылан отважный, испытатлыме большевикым—Михаил Васильевич Фрунзем шанчыктыме ыле. Михаил Васильевич Ленин деч боевой заданийым налме—Колчакым Волга деч шÿкен огыл, тудын армийжым шалатен пытараш да ошо-шамыч деч Уралым утараш. Фрунзе йолташ шинчен: Ленинын тиде заданийжым кеч-кузе гынат шукташак кÿлеш. Тудо шинчен: тыштечын революцийын судьбаже, самырык советский республикын судьбаже зависитла.

Колчакын войскаже пеш кугу да виян улмаш. Тудын ваштареш кучедалаш куштылго лийын огыл. Но Фрунзе йолташ Колчакым шалаташлан сайын шоналтен, чын шотлен налме планым ыштен да Ленинын келшышылан шотлымекыже, тиде план почеш действоватлаш тÿҥалын.

Шкенжын армийже-шамыч кокла гыч иктыжлан Колчак пеш чот ÿшанымашым ыштен. Тиде ойырен налме белогвардейский часть-шамыч дене ыштыме западный армий улмаш. Тудым ош генерал Ханжи командоватлен. Тудлан приказым пумо улмаш: йошкар войска-шамычлан тÿҥ ударым ышташ, Волга деке лекташ да Самара олам налаш.

Но Фрунзе йолташ Колчакын шонымыжым ончылгочак пален налын да западный армийлан достойный вашлиймашым ямдылен. Тудо тиде армий ваштареш йошкар часть-шамыч гыч эн сай, кучедалмаште испытатлыме дене лÿмын сформироватлыме ударный группым колтен. Тиде группыш Василий Иванович Чапаевын командоватлыме, чылалан палыме 25-ше стрелковый дивизият пурен.

Чапаевец-шамыч Фрунзе йолташын ÿшанымыжым оправдатленыт. Кучедалмаш тÿҥалме деч ончычак чапаевский разведчик-шамычын ик группыжо ошо-шамыч кидыште улшо территорийыш пурен да колчаковский гусар-шамычын ик отрядшым пленыш налын. А тиде отряд ошо-шамычын 11-ше дивизийыш Колчак войскан Бузулукыш керылтшашыже нерген раш планым нангая улмаш.

Ойлыманат огыл: Фрунзе йолташлан тиде план кузе кÿлеш лийын! Икмыняр кече гыч йошкарге-шамыч ошо-шамычын Бузулукышко ыштыме атакыштым чактареныт веле огыл, но шкештат тушман ÿмбак решительный наступленийышке вончeныт.

4 майыште йошкарге-шамыч Бугурусланым налыныт, 13 майыште—Бугульмам, 17 майыште—Белебейым. Тушман Белая эҥер вес могырыш, Уфа ола лишке чакнен. Уфашке наступленийым ышташлан, эн ончычак эҥер гоч вончаш кÿлын, а эҥерым Колчакын артиллерийже орolен.

Тыгерак 1919 ийын 7 июнь вашеш йÿдым Фрунзе йолташ тушман кидыште улшо серышке войскам вончыштараш тÿҥалын. Белая эҥер гоч эн ончычак 220-шо иваново-вознесенский полк вончен. Иваново оласе ткач-шамыч — Фрунзе йолташын шочмо верже гыч лийыныт. Нуно шке землякыштын — командармын боевой поручениижым туге мастарын шуктеныт, даже ошо-шамычын заставышт йошкарге-шамычын атакыш вончымекышт нимомат шижын огытыл. Кучедалмаш тÿҥалын. Ошо-шамыч тревогым тарватеныт. А ты жапыште йошкарге-шамычын моло частьышт эҥер гоч вонченыт да вонченыт...

Эрдене кандаш шагат шушаш годым ошо-шамыч виййыштым погалтен, контратакыш кусеныт. Нуно пÿтынь артиллерийышт дене йошкарге-шамыч ÿмбаке мотночак чот лÿйкалаш тÿҥалыныт, тевe-теве чакнаш логалеш маньн шоналташат лиеш улмаш.

Но тиде гутлаште иваново-вознесенский полк ончыко имне дене Фрунзе йолташ кудал толын. „Иваново-вознесенец-шамыч, мыйын почеш, ошо-шамыч ÿмбак атакыш!“—манын кычкыралын да тудо викак тушман ÿмбак кудал колтен. Тудын почеш Чапаев да штабын пÿтынь командованийже тарванен. Йошкар войска-шамыч ончылнышт шке командирыштым ужыныт да чыташ лийдыме кугу вий дене тушман ÿмбак каеныт.

Отважный командармын героически ыштымашыжлан лийын Белая эҥер верч кучедалмаште йошкарге-шамыч сеҥеныт. Ошо-шамыч пеш шуко еҥыштым йомдарен, Уфашке чакненыт. А 9-ше июньышто эрдене йошкарге-шамыч Уфажымат налыныт. Колчак войскан кодшышт Сибирьыш чакнен каеныт...

Уфа верч кучедалме годым воктенышак пудештaлтше бомба дене Фрунзе йолташ чот эмганен. Умшаже да нерже гыч вÿр чот йогаш тÿҥалынат, тудо шарнымашым йомдарен. Тудо бомбынак осколкыжо Фрунзе йолташын имньыжым пуштын. Но ушыжо пурымек, Михаил Васильевич тунамак вес имньым пуаш требытлен да адакат кучедалмашке кудалын.

Уфам налмаште чапле сеҥымашым ыштымылан, отвага да героизмлан правительство Михаил Васильевич Фрунзем боевой Йошкар Знамя орден дене наградитлен.

Б. Александрова.

ШАДТ БУЛАТ

Акнаш

ОЙЛЫМАШ

ОРЛЫКЛАН МУЧАШ

1918 ий.

Пасушто шурным тӱред пытаревыт, содор кылтам пуртат; кылталан кайше-шамычын орава йӱкышт кумда пасум шергылтарен, мӱгырен шога; кылта пуртымо корнысо сур пурак тӱргалтын, шикш семын кӱшкӧ кӱзат, вара тушан шаланен йомеш.

Ийгече шыже велыш каен. Каваште ик пылат уке, моткоч ояр; каваш ке ончалатат, мучашдыме канде шовычым шупшын шындымыла веле чучеш. Кӱшычын ошын-ошын койын, радион антенныже гай шуйнен, энгыремышвод вола, пушенгге вуйлаш, пасусо отылеш, йыранглaсе арым шудеш, коршангеш вӱдылалтеш. Кӱшнӧ мӱндӱрнӧ орел-шамыч игышт дене модын, кычкырлен савырнылыт, коклан шойге шӱшкалтен колтат, шулдырыштым лап ыштен, пикшла ӱлыкӧ волен каят, вара адак кӱшкӧ кӱзат. Нунын тыге модын, кычкырлен, шӱшкалтен, тӱрлӧ семын койышланен чонгештылмышт шыже толмым шижтара. Тиде жапым эрвел марий шамыч „орвате кенеж" маныт.

Икияш пасушто гына енг-шамыч коедат, нуно паренгым луктыт, кынем кӱрыт. Теве Акнашат, кок изаж дене пырля, Кӱргорно чодра воктенсе ангаште кынем кӱреш. Ӱмбаланже ош вынер тувырым, ошалгырак канде йолашым чиен, чара

йолын, чара вуйын. Кудыррак шем ӱпшӧ пӱжалтмыж дене нӧренат, сангаштыже чоканын кеча. Шӱргыжӧ мучко пӱжвӱдшӧ шырчала пӧрдын волен, шем рокыш чӱчалтеш. Южгунамже, шӱргыжым чыгылтарен волышо пӱжвӱдшым тувыр шокшыж дене ӱштыл колта. Шкеже вуйжымат ок нӧлтал, кок изаж деч шенгелан кодмыжо ок шу, кормыжшым кунын дене тӧр темаш тырша.

Кечывал шолнен,[1] кас велыш каен. Нунын кӱрашышт ик касалык вара гына кодын. Вашкерак кӱрын пытарен каяш тыршат.

— Эрблат, изишак она каналте мо? Айста каналтева, андрий пагытат шуын вет,—пошкудо ангаште кынем кӱршӧ Токпай кыне вожысо рокым тояж дене почкышыжла эркырак пелештыш.

— Андрий пагыт шуашыже шуын. Теве пытарышашнам пытаренат, вара каналтена,—мане Акнашын кугурак изаже Эрблат.

— А кушко вара тунаре вашкашыже? Ынде поянлан она ыште вет, шкаланна ыштена, — кормыжшым пыштышыжла ешарыш Токпай.

— Кузе туге? Шкаланна ыштена гын, вашкыман огыл, ужат? Уке, Токпай йолташ, тыгай шонымаш йӧршынак йонглыш. Ме ынде шкаланна тыршен, эн сайын ыштышаш улына. Сита, мланде уке дене шуко орланен илышна. Поян тӱшкалан пашам ыштен, шинчавӱднам шуко йоктарышна. Ынде шкенан мландыштына пашам куанен ышташ тӱнгалына. Айста, шольым-шамыч пытарашак тыршена! — Эрблат пенгыдынак каласышат, эшеат писын кӱраш тӱнгале.

Эрблат — кумда вачан, кужакарак чуриян, кӱкшӧ капан. Йолешыже ыштырым вӱдылын, ыдалым пидын; вуйышыже шем меж шляпам упшалын; ӱмбаланже порлат[2] тувырым, шем ӱмбал йолашым чиен, кыдалешыже шем шӱштӧ ӱштым ӱшталын; тувыр шӱшажым мелын колтен.

— Эрблат, тений ийгече путырак мотор чучеш,— шыргыжалын пелештыш Акнашын кыдалаш изаже Эрсат. Тудо изирак капан, шем чуриян, кӱкшӧ сангаг; ӱмбаланже канде чия дене чиялтыме вынер тувырым чиен, йолешыже кӱчык шулышан пидме ош меж чулкам чиен, йыдалым пидын, чара вуйын. Шем ӱпшым пурла велыш шӧрын шерын.—Кумыл нӧлтеш, пашам утларак тыршен ыштыме шуэш.

— Туге шол, шольым. Тыгай куанымаш мемнан илышыштына первый гана лийын,—кормыжшым пыштышат, Эрблат йырваш ончале.—Ийгече шыже велыш каен гынат, кенеж гаяк мотор, шокшо, — пӱжалтше сенгажым шляпаж дене ӱштыльӧ. Вара умбакыже ешарыш:—Кечат ынде мемнам куанен онча. Пӱртӱсат шошым годсо гаяк моторын коеш. Пуйто тудат у семын шӱла. А илыш гын, шольым-шамыч, пӱртӱс дечат мотор, йӧршын сӧралештын, у куатым налын. Мемнан гай нужнаште илыше айдемлан волгыдо у корно почылтын. Тошто орлыкан илышлан ынде...—Эрблат ойжым каласен ыш шукто, тудын ойжым кече шичмаш велыште мӱндӱрнӧ кӱдырчӧ кӱдыртымӧ гай тале йӱк лугыч ыштыш. Чыланат вийвен шогалын колышташ тӱнгальыч.

— Айзий, йӱр толеш дыр, — кыне кормыжшым кучен шогалше Акнаш изаж велыш ончалын пелештыш.—Чопал могырыштыла кӱдырта.

— Чынакак йӱр толеш аман. Пеш виян кӱдырта. Кечывалым кече пеш ырыктыш шол, йӱр толшашлак тудо,—Эрсат ӱшандарымылак каласыш.

Мӱндӱрнӧ эше талын „дӱр дӱр дӱр-р" шоктыш. Ты гананже Акнаш путыракат куаныш.

— Айзий, йӱр толеш, товатат йӱр! Йӱр толын шумешке пытарена, ынде шуко кодын огыл,—Акнаш содор кӱраш пиже.

— Шольым шамыч, тиде йӱр огыл дыр. Йӱр толеш ыле гын, пылже коеш ыле. Нимогай пылат ок кой.—Эрблат ала мо ӱшанымыме гай лие, колыштмыжым чарныш. Кидысе кормыжшым пыштыш, чурийже вашталте.—Шарнем: икана Тӧвак корем воктене поян Карсакпайлан шыдангым тӱредына ыле. Кече пеш шокшо, тул гай ырыкта. Сангагыч пӱжвӱд йога. Моткоч йӱмӧ шуэш. А йӱаш вӱдна пытен. Авий мыйым вӱдлан колтыш. Мый ленгежым нальымат, Сур энгер памаш деке вӱдлан кайышым. Авий шкетынак тӱред кодо.

— Ме тунам Акнаш дене коктын мӧнгеш кодынна ыле,—ешарыш Эрсат.

— Туге шол, чын. Эрсат тыят монден от ул. Акнаш тунам изи ыле, иктаж нылияш. Тендам тӱредмашке нангаяш гын, пеш мӱндӱр, имнят уке. Туге, мый ленгежым темыштымат, йӱштӧ вӱд дене шӱргем мушкым, вара тӱредме верышкына содор кайышым. Анга вуйыш миен шуым. Ужам: ала кӧ авий деке шӱра нгыштеш.

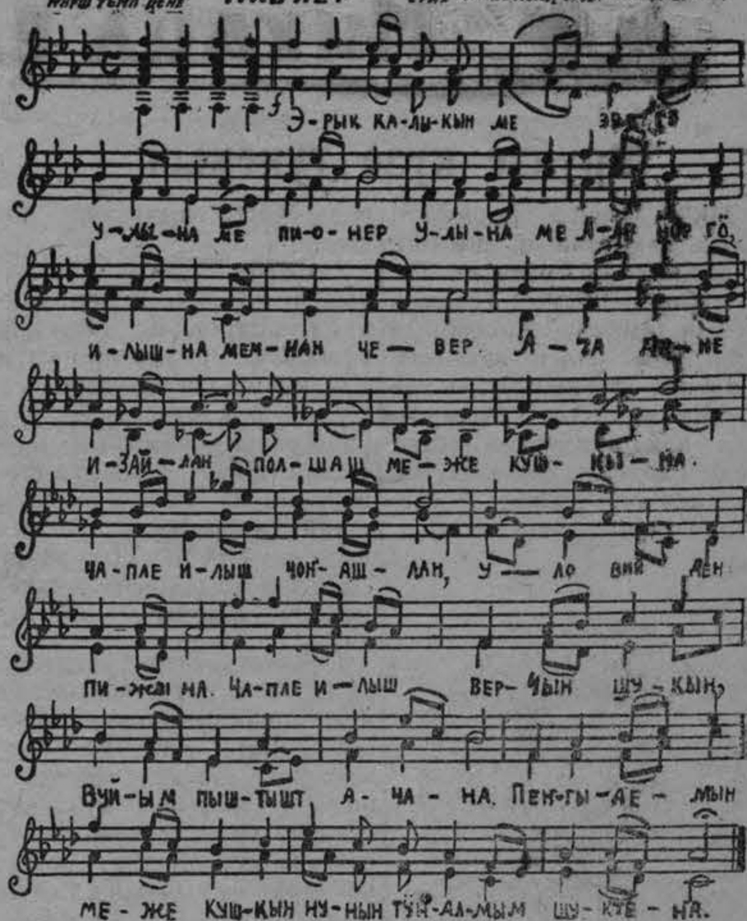
(Умбакыже вес номерыште)

1) Шолнен—эртен.

2 кӱрен.

АЙСТА МУРАЛТЕНА!

Эрык калыкын
Ме эрге—
Улына ме
Пионер.
Улына ме
Але нӧргӧ,
Илышна мемнан—
Чевер.

Ача дене
Изайлан
Полшаш меже
Кушкына.
Чапле илыш
Чонгашлан,
Уло вий ден
Пижына.

Чапле илыш
Верчын шукын
Вуйым пыштыш
Ачана.
Пенгыдемын
Меже кушкын —
Нунын тӱналмым
Шуктена.

Юный физиклан задача-шамыч

1. Молан фабричный трубам кужум ыштат? Могай труб же пайдалырак: кермыч дене оптымыжо але кӱртньӧ дене ыштымыже? Ответдам умылтарен мошттыза.

2. Кенеж шокшо годым виш водоемлаште (пӱяште, энгерыште, ерыште) вӱдын температуржо южын деч изирак лиеш. Молан?

Тиде кок задача-шамыч юный физик-шамыч олимпиадын 1-й турышто участвоватлыше, 7 ше классыште тунемше - шамычлан пуымо 7 задача-шамыч кокла гыч налме улыт.

Йоча-шамыч, нине кок задача-шамычлан редакцийыш ответым колтыза. Эн ончыч чын ответым колтышо - шамычын лӱмыштым газетеш ончыктена.

ШКЕ ЫШТЕ

Книга ден журнал-шамычым опташ папка

Книга ден журнал комплект-шамычым папкыште аралыза.

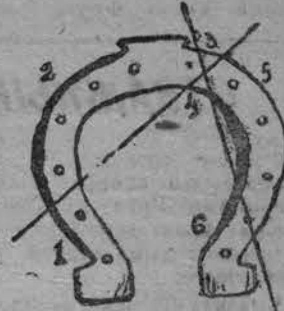
А папкым тыге ыштат: кок ик гай картоным пӱчса. Тӱр деч 2—3 сантиметр тораште кок могырымат рожым шӱтыза. Кок ташма дене сӱретыште ончыктымо семын ыштымек, папке ямде лиеш.

Папкым сӱрет дене сӧрастарыза да книган але журналын лӱмжым возыза.

Шкендан ответдам проверитлыза

(28-ше сентябрьысе „Ямде лий" ым ончо)

ИМНЕ ТАГАН

Теве тыге.

МЕТАГРАММА-ШАМЫЧ

1). Пу-лу-су-шу 2). Ур-эр-ар-ер.

Головоломка

(5 октябрьысе „Ямде лий" газетым ончо)

Эн ончыч чын ответым Матвеев Ваня ден Лукоянов Иосиф (Волжский район, „Заря" колхоз) колтеныт

Отв. редактор—
П. А. КЛЮКИН.

Э1226. 1—5 Йошкар-Ола, Маргосиздатын типографийже.